

קהל עדת ישורון

ירושלים

בס"ד שער מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת בלק תשע"ז:

עיונים בפרשת בלק

פרשת בלק - סוד היחוד

- א. הנה ציונו ה': "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור... למען דעת צדקות ה'", "א"כ חובה עלינו להתבונן בפרשה זו, ולדעת את חסד ה' עלינו.
- ב. והנה עומק הענין הוא שבלעם סבר שיוכל להשתמש בחוקים הרוחניים שחקק הקב"ה נגד רצונו ית', וכמו שאמרו חז"ל¹ שידע בלעם לכוון את השעה שבה הקב"ה כועס, וסבר שיוכל אז לקללם, שמכיון שקבע הבורא שבשעה זו פועלת מידת הדין, יזכיר באותה שעה את עוונותיהם ותחול על ישראל מידת הדין ותכלם.
- ג. אולם הראה לו הקב"ה את סוד היחוד ש"אין עוד מלבדו", ורצונו יתב' לא כפוף חלילה אף לחוקים שהוא קבע, וברצונו משדד את המערכות ומשנס, וזהו מה שאמרו חז"ל² שכל אותם הימים לא כעס הקב"ה.
- ד. והנה ז"ל הרמח"ל³: "ומעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפיה וכלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק - כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל... זאת נחמתנו בעניינו, כי לא על מעשינו יפקוד, ולא לזכותינו ימתין... הנה על כל פנים יושיענו ודאי, כי אדון הכל הוא, ויכול לעשות כן כשהוא רוצה...".
- ה. וזה הוא מה שאמרו חז"ל⁴: "אין עוד מלבדו - אפילו מעשה כשפים", וביארו שם שזה נאמר למי שזכותו רבה, ואמרו "שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה", דהיינו שאף שגזר הקב"ה ונתן כח במידה מוגבלת לכוחות הטומאה והכישוף, אולם לרבי חנינא וחבריו פועלת הנהגת היחוד שבה הקב"ה ברצונו מבטל את כל הכוחות הללו.
- ו. והנה אמרו חז"ל⁵ שהיה מן הראוי לתקן לקרוא את פרשת בלעם כל יום בבוקר ובערב (אלא משום טורח ציבור לא קבעוה) משום שנאמר בה "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו", ופירש רש"י: "דדמי לבשכבך ובקומך שהקב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלווים ושקטים כארי וכלביא", ודברי רש"י אינם מובנים לכאורה דובשכבך ובקומך הוא הזמן בו אנו חייבים לקרוא קר"ש, וכרע שכב וכו' מראה על השגחת הקב"ה עלינו בכל עת, ומה ענין זה לזה.
- ז. אולם נראה שכוונת רש"י למה שאמרו חז"ל במדרש על פסוק זה: "הן עם כלביא יקום, אין אומה בעולם כיוצא בהם, הרי הם ישנים מן התורה ומן המצוות, ועומדין משנתם כאריות וחוטפין קריאת שמע וממליכין להקב"ה ונעשין כאריות, ומפליגין לדרך ארץ למשא ומתן, אם נתקל אחד מהם בכלום או אם מחבלין באים לגע באחד מהן ממליך

¹ ברכות ז.

² שם.

³ דעת תבונות סימן ל"ו.

⁴ חולין ז'.

⁵ ברכות י"ב.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

להקב"ה, לא ישכב עד יאכל טרף... והוא נסמך בקריאת שמע משומרי הלילה לשומרי היום...".

ח. ומבואר מדברי המדרש שע"י שהאדם קורא קר"ש בבוקר ובערב הוא חי עם האמונה ביחוד ה', ועיי"ז הוא נשמר בכל עת ובכל שעה מכל רע, ומיושבים א"כ להפליא דברי רש"י הנ"ל שבשכבך ובקומך הנאמר בקריאת שמע וכרע שכב כארי וכו' הנאמר בברכות בלעם הם הם הדברים, השגחת ה' עלינו בכל עת ובכל שעה.

ט. ובספר נפש החיים⁶ כתב: "ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה, להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים, שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל, כשהאדם קובע בלבו לאמר הלא ה' הוא הא-לוקים האמיתי ואין עוד מלבדו ית' שום כל בעולם וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט יתברך שמו... כן יספיק הוא ית' בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר".

י. ולאמור, דברי הגר"ח מבוארים כבר במדרש רבה, שהוא סוד ענין קר"ש לקבוע בלבו את האמונה זו, ועיי"ז להינצל מכל פגע רע ביום ובלילה.

נוראות עניין החטא

א. והנה אמרו חז"ל⁷: " אמר רבי יוחנן מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות מה טובו אהליך יעקב, לא תשרה שכינה עליהם... לא תהא מלכותן נמשכת... לא יהא להם זיתים וכרמים... לא יהא ריחן נודף... לא יהיו להם מלכים בעלי קומה... לא יהיה להם מלך בן מלך... לא תהא מלכותן שולטת באומות... לא תהא עזה מלכותן... לא תהא איומה מלכותן... אמר רבי אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות, שנאמר ויהפוך ה' לך את הקללה לברכה קללה ולא קללות".

ב. וביאור הדבר שאף שנמנע מבלעם לקלל את ישראל, מ"מ רצונו ית' היה שמכיון שסוף סוף כוונת קללה היתה כאן, תהא א"כ הקללה תלויה במעשי ישראל, ואם יחטאו יתקיימו בהם הקללות [מלבד הקללה שלא יהיו להם בתי כנסיות ומדרשות שהיא נהפכה לחלוטין לברכה], וכשחטאו התקיימו הם הקללות.

ג. זאת ועוד אחרת, שאף שלא הצליח בלעם אף באותו הדור לקללם, הצליח להשיא עצה רעה איך להחטיאם ולהפיל ע"י זה כ"ד אלף מישראל, משום שכך רצונו ית' ש"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", ומכיון שכלל ישראל חטאו שוב פגעה בהם מידת הדין.

החובה לברוח מן הנסיון

א. והנה גילו לנו חז"ל את עומק עצת הרשע של בלעם בחכמתו להרע איך להחטיא את ישראל, והוא מה שאמרו⁸: "אמר להם א-לוקיהם של אלו שונא זימה והם מתאויים לכלי

⁶ שער ג' פרק י"ב.

⁷ סנהדרין ק"ה:

⁸ שם ק"ו, וכעין זה במדרש רבה כ' כ"ג.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

פשתן, בוא ואשיאך עיצה, עשה להם קלעים מהר שלג (החרמון) ועד בית הישימות, והושב בהם זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים (שאם תהיה ילדה מבחוץ, הלא ישראל קדושים הם ולא יכנסו לשם חלילה, אולם לאחר שיכנסו לקנות אצל הזקינה שוב יעמדו בנסיון גדול) ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמחין ויוצאין לטייל בשוק אומרת לו הזקינה אי אתה מבקש כלי פשתן, זקינה אומרת לו בשוה (במחיר האמיתי) וילדה אומרת לו בפחות שתים ושל פעמים (בחצי או שלש מחיר מהמחיר האמיתי, ושוב יש נסיון גדול להיכנס ולקנות אצלה), ואח"כ אומרת לו הרי אתה כבן בית שב וברור לעצמך (עצת רשע לעכבו שם), וצרצורי (נאדת) של יין עמוני מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין של נכרים (שאם היה נאסר לא היה נכשל בו ח"ו), כיון ששתה בער בו...".

ב. הרי לנו גודל עצת הרשע של בלעם איך להביא את ישראל לנסיונות נוראים שכמעט א"א לעמוד בהם.

ג. והנה אמרו חז"ל⁹ "בשעתא דיצר הרע ליכא דמדכר ליה ליצר הטוב", דהיינו שיש מצבי נסיון נוראים, שכמעט נטלת הבחירה מן האדם, ועיקר הטענה על האדם היא למה נכנסת למצב הזה ולא נעצרת בשלב קודם וברחת מן הנסיון [וכאשר האריך בזה כבר רבינו יונה בפירושו על אבות פרק א' משנה ה' עייש"ה בדבריו הנוראים].

ברכת "מה טובו" נשארה לנצח

א. והנה הובאו כבר מקודם דברי חז"ל שברכת "מה טובו אהליך יעקב" שלעולם לא יכלו ישראל בתי כנסיות ובתי מדרשות, היא היא הברכה שנהפכה לגמרי ולעולם לברכה.

ב. ונראה שעומק הדבר שבשאר הברכות לא תלויים בהם עם ישראל, אולם בלי בתי כנסיות ובתי מדרשות אין שום קיום לכלל ישראל, וכח כזה לא ניתן לבלעם כלל לכלות בקללותיו ובכוונותיו את כלל ישראל¹⁰, שכן "נצח ישראל לא ישקר", והקב"ה כרת עמנו ברית שעם ישראל ותורתו לא יאבדו לנצח.

ג. ואמרו חז"ל¹¹ על הפסוק "אני חומה ושדי כמגדלות" - "אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות", דהיינו שבתי הכנסיות ובתי המדרשות נמשלו מאידך למקור החלב המתוק והמזין, ושם שואב כעם ישראל את כוחותיו לעמוד כחומה מול כל הנסיונות שבעולם, ומאידך למגדלות בהם מלמעלה למטה רואים את הדברים אחרת, כך ישראל מכח התורה והתפילה מתרוממים, ורואים את הכל במבט מרומם ונעלה יותר.

⁹ נדרים ל"ב:

¹⁰ וכבר כתב הרמח"ל בס' דעת תבונות שאף שניתן לכח הרע שבעולם לקלקל את העולם וכמ"ש יוצר אור ובורא רע, אולם לכלותו לא ניתן לו, והם הם הדברים.

¹¹ ב"ב ח.